

Fig. 1. Herreslev. Ydre, set fra sydøst.

Aa. Rl. 1944

HERRESLEV KIRKE

MUSSE HERRED

Kirken var fra 1695 til 1906 anneks til Nysted, hvortil den blev henlagt ifølge forordningen af 1688¹. Om dens ejerforhold i middelalderen vides kun, at kronen allerede før reformationen havde kaldsretten². Den forblev under kronen, indtil den på auktionen 1725 over det laalandske ryttergods blev solgt til og året efter tilskødet³ Emerentia Levetzow tillige med Aalholm og Bremersvold og indlemmedes sammen med disse godser i det 1734 oprettede grevskab Christiansholm, hvorunder kirken forblev, indtil den overgik til selveje 1. juli 1911.

Sagnet siger, at våbenhuset efter kirkens brand 1608 blev bygget på kirkens nordside, fordi alle de kirkegangskoner, der kom til at stå på en bestemt sten syd for kirken, døde, inden året var omme⁴.

Kirken ligger midt i byen i vejgaflen Nysted-Rødby-Sakskøbing. Kirkegården er aldrig udvidet og omgives af et gammelt stendige med låger i nord, syd og øst. I det østre dige fandtes fra gammel tid hovedindgangen, der bestod af en muret port og låge, som blev fornyet 1828 (syn). 1716—17 blev 60 favne kirkegårdsdige omsat (rgsk.). På kirkegårdens nordøstre hjørne har ligget en vinkelbygning (fig. 5), der sikkert har rummet skole og hospital⁴. En annekskirkegård er i nyere tid anlagt sydfor landevejen.

Kirken består af romansk kor og skib og gotisk tårn, alt af munkesten. På nordsiden har ligget et våbenhus.

Den romanske kirke har delvis synlig syld. Munkestenene er ret store, op til 30,5 x 15 x 10 cm, i skibets vestlige del findes en indtil 32 cm lang, men noget tyndere sten. Munkeforbandtet er meget uregelmæssigt og viser indvendigt på gavlene mange bindere. Kirkens skråkantsokkel er forsvundet på det meste af skibet, men findes dog under dets østgavl. Korgavlen har et tilmuret, romansk vindue med halvrundt savskifte. I rejsehøjde og langs taglinierne ligger to savskifter, øverst i feltet ses tre små bueblændinger og en stump savskifte. Mellem de spinkle, munketeglsafdækkede fodtinder, der står på svagt fremspringende gavlkonsoller, og toptinden ligger ommurede gavlkamme. Korets sydside har over et nyere, fladbuget vindue en buefrise på højkantkonsoller af trapezform eller med afrundede sidekanter. Tagudhænget har sugfjæl. På korets nordside kan nu intet vindue spores, men ældre fotografier synes dog at vise, at der har været et romansk vindue midt på muren. Buefrisen er som sydsidens, men med regelmæssig vekslen mellem konsoller med afrundede sider og almindelige konsoller med rundet underkant.

Skibets østgavl er glat, uden gavlkonsoller, men med fodtinder og kamme som korets og nyere, bred toptinde. Sydsiden har haft to romanske vinduer, begge øst for dørstedet. Dette er nu ganske udslettet og har i nyere tid kun givet sig til kende ved en stor tærskelsten. Gesimsfrise og sugfjæl som korets. Nordsidens vestre romanske vindue er moderne tilmuret og har indtil da stået lukket med en lem. Den tilmurede nordportal står i et fremspring med skråkantaafdækning. Den rundbuede dør har helstens stik med løberskifte; døråbningens anden fals er formet som en hulkehl, tredie fals som en søjlestav, fjerde fals er helstens og forhugget af hensyn til dørføljen. Profilerne går helt rundt, men brydes af vederlagsbåndet, der dannes af en formsten med rille og rundet underkant, som også følger hulkehlen med en særlig formsten. I rundstaven ligger et tærningkapitæl formet før brændingen, men med vederlagsstenens rille hugget hen over. Tærningkapitælet er også anvendt som base. På portalfremspringet ses et tagspor fra et \uparrow våbenhus. Nordsidens gesims dannes af små, rektangulære blændinger, nærmest et forsænket tandnit, under et savskifte og skrå sugfjæl.

Det indre har stor, rund korbue med halvtstens stik med omløbende løberskifte flankeret af rundbuede sidealternicher, som delvis er udfyldt af de gotiske hvælvingspiller. Overvæggene er glitpudsede til overkant af langmurene ovenpå omhyggeligt fuget murværk, der på stikkene har været rødmalet med hvide fuger.

Ændringer og tilføjelser. I koret er i sengotisk tid indbygget et ottedelt hvælv på kvadratiske hjørnepiller med kapitælbånd; hvælvet har spidse væg-

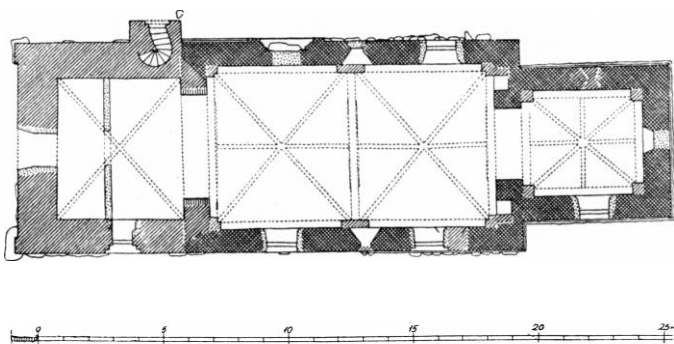


Fig. 2. Herreslev. Plan. 1:300. Målt af Grethe Kølle 1948.

buer og mangler overribber. I skibet er noget senere og — at dømme efter munkestenene — samtidig med tårnets opførelse indbygget to seksdelte hvælv på enkeltfalsede hjørnepiller og flade midtpiller. Hvælvene har helstens overribber på den nederste del.

Tårnet er opført i sengotisk tid af røde og mange gule munkesten i munkeforbandt med vandfaldsfuge på syldsten og med svagt markerede piller på vestsiden. Det meste af den romanske vestgavl blev fjernet, da tårnet blev opført. På sydsiden er et fladbuet, mangefalset vindue i spidsbuet spejl, senere omdannet indvendigt. Et tilsvarende vestvindue er afbrudt af en dør, indsat 1866, da man indrettede tårnrummet som forhal. Inden den tid har en del af tårnrummet været skilt fra som gravkapel, og denne ordning vedblev at bestå en årrække. Tårnbuen er i 1649—50 udvidet i rundbuet form på sognemændenes bekostning samtidig med, at der blev opsat et pulpitur under buen og kirken fik nye vinduer (rgsk.). Tårnrummet er dækket af et samtidigt krydshvælv uden vægbuer eller overribber. Trappehuset på nord-siden er bygget samtidig med tårnet; det har falset, fladbuet dør og stigende tøndehvælv over spindeltrappe med bræddeklædte trin. Mellemstokværket har i syd en smal, udvendig rundbuet og indvendig fladbuet glug samt en lignende, men helt fladbuet i vest. Klokkestokværket har til alle sider fladbuede tvilling-glamhuller med en cirkelglug over, alt samlet i et fladrundbuet spejl. Gesimsen, der må være sat op efter en af brandene i 1608 eller 1746, består af et afrundet rulskifte mellem to små udkragninger. Pyramidespiret, der er dækket med munketegl, har fløjstang med stor kugle og kronet vindfløj med 1746 og C R i spejlmonogram for Chr. Raben. I årene forud var spiret ofte genstand for reparationer; 1642—43 blev opsat en fløj med knap, der blev fornyet 1709—10 med en $9\frac{3}{4}$ alen lang jernstang med ægte forgyldt knap og fløj af kobber, hvori var udhugget Frederik 4.s monogram og krone. Fløjstangen blev malet rød. Samtidig blev spirets spåntækning fornyet med kogte spån, og graterne blev blyklædt (rgsk.). 1703 og 1723—24

blev der udført store arbejder på tårnet, hvis tømmerværk blev repareret og fik nye, større skalke, hvorefter spirets spånklædning blev tjæret (rgsk.).

†*Våbenhus* har indtil kirkens brand måske ligget på sydsiden (sml. s. 1109). 1702—03 var det en bindingsværksbygning på nordsiden, der 1721 var tækket med vingetegl og rummede opgangen til herskabspulpeturet (rgsk., sml. s. 1115). 1863 blev der klaget over våbenhusets ælde og simpelhed, og da kirkens indgang 1866 blev flyttet til tårnets vestside, blev våbenhuset anvendt som materialhus, indtil det endelig blev nedrevet 1878 (syn).

Kirken havde 1723—24 blyrunder, der blev repareret. 1793 havde kirken seks blyvinduer med 32—42 ruder; de var 1649—50 skænket af sognemændene. 1802 blev de nuværende vinduer indsat (rgsk.).

Tagværket over koret er af gammel eg med lange krydsbånd fra spærsko; det har huljærnsnumre i mærkelige figurer, men er en del omsat. Skibets og spirets tagværker er nyere, af fyr.

Kirkens indre er nu glatpudset; gulvet består i koret af moderne, små ølandssten, i skibet af gule fliser, i forhallen af gule mursten. I det ydre er den lys rødkalket med tjæret sokkel og hvide detalier. Kor og skib har vingetegl, 1721 havde nordsiden munketegl.

KALKMALERIER

Over hvælvene ses på korets og skibets østvægge rester af kalkmalerier; i 1920 blev de undersøgt, og der blev foretaget en delvis afhugning af hvidtekalklagene under hvælvingerne. Malerierne stammer fra to perioder:

1) Senromansk, o. 1250. På *skibets østmur* findes over korbuen rester af en Majestas-fremstilling i firpas omgivet af evangelistsymboler og seks stående apostle på hver side. Kristusfiguren har rødbrunt gevandt og støtter med venstre hånd bogen på knæet. Firpasset dannes af hvid-grøn-hvid-grå (dekomponeret rød?) farve i striber udenom hinanden. Apostelfigurerne har modellerede stukglorier og er klædt i hvide kjortler med gulbrune foldelinier og røde eller grønne overgevanter. Over hvælvet står decorationen bevaret, men meget udvisket, under hvælvet er den atter overkalket.

2) Højgotisk, 1300'rne. På den nordlige del af *korets østvæg* ses på loftet under et bueslag et hoved i naturlig størrelse vendt mod nord. Det er tegnet med en rødbrun streg, håret er gult. 1780 skulle kirken kalkes og hvidtes »samt buerne under gevelbten gøres i sorte tavl som tilforn« (rgsk.).



Fig. 3. Herreslev. Indre, set mod øst.

E. Skov 1951

INVENTAR

Alterbord, muret, dækket af nyere puds, men sikkert middelalderligt; 105 cm højt, 157 cm bredt, 93 cm dybt, 82 cm fra østvæggen.

†*Alterklæder*. 1) Nævnt 1721, af rødt damask kantet med sølvkniplinger. 2) Nævnt 1721, af rød-blommet fløjl. 3) Skænket 1779 af grev O. L. von Raben, af rødt fløjl med guldsnore (rgsk.).

Altertavle fra 1848 (syn), et gipsrelief, Kristus i Emaus, af C. V. Bissen (sml. Gurreby, s. 437), indsat i en samtidig portalramme, hvis storstykke flankeres af søjler og krones af et topstykke med trekantgavl.

†*Altertavle* kaldes 1719 et sirligt snedkerarbejde; den renoveredes 1693 af Andres Heidemand, maler i Nykøbing, og stafferedes 1694 med maling og forgyldning af Hans Jørgen maler (rgsk.).

Altersølv. *Kalk*, skænket 1735 af amtsskriver ved Aalholm, Friederich Suhr (rgsk.). Sekstunget fod med fodplade og platte over vulst, sekskantet skaft og seksbuklet, vandret midtdelt knop; stort bæger, sikkert fra 1809. På fodpladen graveret skriveskrift: »Herretslef Kirke F. C. Raben 1809«. Københavns bystempel 1735, gardein- og månedsmærke samt mestermærke for Niels Johnsen 1733 (Bøje 306). *Disk*, sikkert samtidig med kalken, glat; på

bagsiden indridset: »5 lot 1 q.« †*Kalk* og †*disk* af tin nævnes 1719, skænket til kirken, da »en ublu kirketyv« havde stjålet sølvkalken (rgsk.). *Oblatæske* (fig. 4), skænket 1712, cylindrisk, 8,5 cm i tv. Om bunden og låget bølge-liste mellem tungeborter med graverede streger og på låget graveret kursiv: »Gud allene Ære! Guds Tieniste Til Beprydelse Er dette foræred til Her-ridtzløf Kirche af Sogne-Præsten Mag. Peder Jensen Bøgvad och hans Kiære Hustrøe Karen Olufs Datter Lerche Anno Christi MDCCXII«. I bunden Nysteds bystempler samt to mestermærker for Peder Sørensen Busch (Bøje 2145 og 2146). †*Vinflasker*. 1653 købtes en tinflaske, der omgjordes 1706; den omtales 1719 som firkantet. 1696 købtes et nyt vinkrus til alteret, og 1719 omtales et blå og hvidt hollandsk krus med tinlåg, foræret af sognepræsten Jesper Jensen Osted (1687—1716) (rgsk.).

Sygekalk, skænket 1751. Rund fod med tunget fodplade og tunget platte over vulst, rund, midtdelt knop og lille, indknebet, ottesidet skaftled under det halvkugleformede, svagt udsvejfede bæger. Under fodpladen, der dækker hele bunden, står med graveret skriveskrift: »Anno 1751. Er Denne Kalk Givet til Herritzlef Kierke«. 11,5 cm høj; ingen stempler. Tilhørende *disk* med rokokosvunget kant og oblatgemme under bunden. †*Sygekalk*. 1659 købtes en tinkalk og en liden flaske til de syges besøgelse, da de svenske havde taget sølvkalken (rgsk.).

Alterstager fra 1634 (rgsk.), 46 cm høje. Stor, kraftigt profileret fod, skaft med vaseled og halvbaluster adskilt af en skarp ring samt bred, blødt profileret lyseskål.

†*Røgelsekar* nævnt 1719 (rgsk.).

†*Messehageler*. 1) Købt 1632. 2) 1714, af rødt fløjlm med kors og kanter af brede franske guldgalloner, skænket af den kgl. ridefoged over de laalandske amter Peder Rødsteen og hustru Margrete Eggers. 3) Nævnt 1719 som gammel, af blommet sort fløjlm med kors og kanter af guldkniplinger. 4—5) 1721 nævnes foruden nr. 2 og 3 en smallere messehagel og en gammel med nye kniplinger om, der brugtes som alterdug (rgsk.).

Døbefont, romansk, af granit, af een sten, med tovsnoning under kummens rand og om det nedad tilspidsende skaft. Intet afløb; tv. 63 cm. Nedmuret i et cementfodstykke, der skjuler foden. I korbuens nordside. (Ikke hos Mackeprang). 1883 ønskedes fontens overmaling fjernet (syn).

Dåbsfad fra 1612, af messing, glat; på randen graveret årstallet, to våben og initialerne K W og M G for Knud Urne til Aarsmarke og hustru Margrethe Grubbe.

Dåbskande af tin, o. 1850.

†*Fontelåg*, omtalt 1719 som et sirligt dækkel til fonten (rgsk.).

Prædikestol, o. 1600—10, i høj-renaissance, skåret af mester C L. Prædike-

stolen, der har fire fag, hvoraf det ene er stillet i vinkel ved opgangen, svarer til Vaabensted (s. 930), men har muslingeskalnicher i arkaderne, og Johannesfiguren mangler symbol. Nyere bærestolpe og opgang. Samtidig, sekssidet himmel, svarende til Vaabensted; på hjørnerne står fodstykker til forsvundne spir.

Stolen er lyst egetræsmalet med en del guld, og derunder skimtes ældre farvelag samt frakturindskrifter i postamentfelterne. 1693 renoveredes stolen af Andres Heidemand, maler i Nykøbing, og året efter stafferedes den med maling og forgyldning af Hans Jørgen maler (rgsk.). Ved skibets østligste vindue mod syd.

†*Timeglas*. »Et smukt Leipziger timeglas med fire kvarter« blev 1714 foræret til kirken af handelsmand i Nysted Jacob Flint og hustru Kirstine Greve; det blev opsat ved prædikestolen på et brædt, der var stafferet med billeder af oliefarve (rgsk.).

Stolestader fra 1869 (syn). †*Stoleværk* blev gjort 1632 (rgsk.); 1820 manglede alle stolene døre (provsteprotokol). 1723 opsattes et rækværk om kommunikanternes sæde; det maledes af Nicolay Thessen (rgsk.).

†*Præstestol* med grønne gardiner nævnes 1798 (rgsk.).

†*Pulpiturer*. 1) 1649, skænket af sognemændene og opsat under den nye hvælving i tårnet; det stafferedes 1694 af Hans Jørgen maler med maling og forgyldning (rgsk.). Fjernet 1847 (rgsk.).

2) Herskabspulpitur, nævnt 1820 (provsteprotokol), med opgang i våbenhuset (syn 1866).

Orgel, nyere. †*Orgel*, skænket af Anders Bejerholm⁵, nævnt 1695, da der købtes træ til tralværket om »postivet«; 1719 kaldes det ubrugeligt (rgsk.).

Pengeblok, nævnt 1719 (rgsk.), jernbunden, med låge i siden.

Pengetavle fra begyndelsen af 1700'erne, af poleret egetræ med udsavet opstander, der har delvis affaldet intarsia af lyst og mørkt træ. 1719 omtales endnu to små †pengetavler (rgsk.).

†*Sejerværk*. 1637 og 1742 købtes træ til et hus til sejerværket, hvis skive fornyedes 1655 (rgsk.).

Klokke fra 1836. Akantusbort over versaler: »Støbt af I. C. og H. Gamst Kiøbenhavn anno 1836«. Tvm. 89 cm.

†*Klokker*. 1528 havde kirken tre klokker, hvoraf de to mindste, der vejede henholdsvis tre skippund, to lispund (496 kg) og fem lispund (40 kg), afle-



E. Skov 1951

Fig. 4. Herreslev. Oblatæske 1712 (s. 1114).

veredes sammen med alt jernfang ved klokkeskatten dette år; den største klokke købtes fri med 20 lod sølv. 1642 omstøbtes en klokke af Michel Westphal for 267 dr., hvoraf sognemændene gav halvdelen. 1699 omstøbtes den mindste klokke i Maribo (rgsk.). Ved spirets brand 1746 smeltede kirkens to klokker, og kirkeejeren, geheimekonferensråd Raben, forærede kirken en ny klokke (præsteindb.). Den omstøbtes 1836 (syn; sml. ovenfor).

GRAVMINDER

†*Epitafium*. O. 1584. Laffvers Norby til Skorupegaard (Sunds hrd.), død 12. okt. 1584, hans hustru Margrete Erricksdother (Mormand), død 8. sept. 1584, og deres tre sønner. Opsat af L. N.s to søstre, Anne og Margrethe Norby⁶. Over gravskriften fandtes et maleri af Kristus på korset med overskriften: »Saa elskte Gud verden etc.«, og på hver side var malet otte våbenskjolde, hvorover stod: »Laffvers Norbys 8 anner« og »Frw Margrete Ericksdotters 8 anner«⁷. Ophængt ved prædikestolen.

Gravsten. 1) O. 1603. Anna Christophers Daatter, født og død 1586, og Kirstinne Christophersdaatter, født 1591 og død 1603, døtre af salig hr. Christopher. Rød kalksten, 109 x 58 cm, med tværskrift af reliefversaler inden for to fordybede rammestreger; under indskriften sammenskrevet C I flankeret af initialerne C I og B S D. Indmuret i korets nordvæg.

2) 1609. Sognepræst Zacharias Christoffersen, død □, og hans to hustruer, Mette, død 15. juli 1608 (fire børn), og Kathrine; stenen er lagt af præsten selv. Grå kalksten, 200 x 120 cm, med latinsk gravskrift af fordybede versaler og religiøs randskrift (Job 19) af reliefversaler. Over gravskriften findes under et forkrøbbet, konsolbåret bueslag, i hvis hjørner der sidder basunblæsende engle med palmegren i hånden, et relief af præsten, hans hustruer samt to sønner og to døtre, knælende på begge sider af et relief af Kristus som verdensdommer, hvorunder der er et bomærkeskjold med årstallet 1609. Indmuret i korets nordvæg.

Kirkegårdsmonumenter. *Gravsted* for den grevelige familie Raben, omgivet af et nygotisk støbejernsgitter fra o. 1850, hvis låge krones af Rabens våben. Ved skibets sydmur. Foruden adskillige nyere gravmonumenter findes to ældre:

1) O. 1831. Christine Marie Lund, født Almqvist, født 24. jan. 1768, død ?0. jan. 1831. Randprofileret sandsten, 124 x 80 cm, med fordybede versaler og i hjørnerne indsatte marmorrosetter.

2) Hans Lund, født 10. aug. 1760, død 21. dec. 1840. Randprofileret sandsten, 130 x 79 cm, svarende til sten nr. 1 og liggende ved siden af denne.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1630—1710 (LA), 1692—93 (RA), 1694—95, 1699—1715, 1719—20 (LA), 1710—25, 1721—25 (RA), 1787—1805, div. år (Aalholm Godsarkiv). — Synsforretninger over Kirker og Præstegaarde m. v. 1803—13, 1816—24, div. år (stiftsøvrighedsarkivet, LA); Syn over Lollands østre Provsti 1829—44, 1845—48; Syn over Musse Herred 1849—61 (provstearkivet, LA), 1850—80 (Nykøbing bispegård). — Provste-protokol for Musse Herred 1820—29 (provstearkivet, LA). — Dokumenter og Reve for hele Stiftet 1579—1762 (stiftsøvrighedsarkivet, LA). — Museumsindberetninger af J. Magnus-Petersen 1879, O. Norn, E. Skov og K. Weber-Andersen 1951, Aa. Roussell 1952.

S. Abildgaard: Notesbog I. 1756 S. 13f. (NM). — J. J. A. Worsaae: Notesbog IV, 21 f. (NM).

¹ Kirkehist. Saml. 3. Rk. VI, 459. ² Frederik I.s Registranter, s. 203. ³ Skøde af 20. aug. 1726, Kronens Skøder IV, 637 ff. ⁴ J. Friis: Laaland-Falster I, 391. ⁵ Dok. og Breve for hele Stiftet. ⁶ Abildgaard: Notesbog I, 13f. ⁷ Worsaae: Notesbog IV, 21.

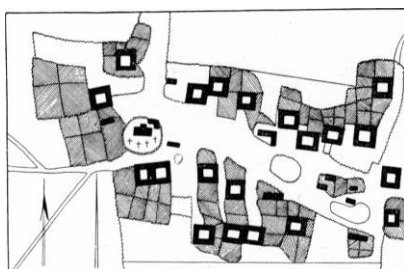


Fig. 5. Herreslev 1786.